

Ones desobedients

Tot i la manca de reconeixement legal, les ràdios lliures
construeixen un model comunicatiu per la transformació social

Maig 2022
4.400 exemplars

Emissior

Des de finals dels anys setanta, les ràdios lliures, comunitàries i associatives han reivindicat un altre model de comunicació i d'informació al marge de grups polítics i econòmics

que venen

Eleuterio Gabón | @eleuteriogabon

de lluny

El dret a la llibertat d'expressió engloba el dret a expressar lliurement l'opinió i a buscar, rebre i comunicar informació sense limitacions. A exercir i defensar aquests drets és, entre altres lluites, al que s'han dedicat les ràdios lliures des que van començar a caminar a finals dels anys setanta. Durant aquest recorregut, algunes han desaparegut i d'altres han nascut. Hui, amb una gran experiència a la seua esquena, continuen lluitant contra la repressió i la censura, al mateix temps que teixeixen xarxes i donen veu a totes aquelles persones i col·lectius als quals es neguen els espais de difusió.

Eloi Camps, historiador i autor del llibre *Fem-nos escoltar! Història de les ràdios ciutadanes de l'espai català de comunicació* (Editorial Gregal, 2019), narra la història de les ràdios lliures a l'Estat espanyol i la seua evolució: "Sorgeixen en la segona meitat dels setanta. El sistema radiofònic local estava poc desenvolupat i la freqüència modulada (FM) encara s'utilitzava molt poc. Es venia del monopoli informatiu del franquisme". Així doncs, producte de l'efervescència social i política dels anys posteriors al final de la dictadura, les ràdios comunitàries naixen obstinades a crear espais on poder escoltar la pluralitat de veus que havien estat silenciades. "És per això que els impulsors eren, sobretot, membres d'organitzacions polítiques i socials i de moviments com el feminisme, l'ecologisme, el moviment LGTBI, associacions de veïns, objectors de consciència...", matisa l'expert. En el cas dels Països Catalans, a més, va destacar el seu paper com a defensores de la normalització de la llengua catalana en la radiodifusió.

Les ràdios lliures van tenir més visibilitat durant els seus orígens i fins a mitjans dels anys vuitanta. "Des de llavors, una sèrie de canvis comunicatius, socials i culturals han fet que quedessin als marges. Tampoc ha ajudat el context legal desfavorable", critica Camps. També les afecta la manca de sostenibilitat econòmica, difícil tant per la situació legal, com per la mateixa política d'autogestió de les ràdios. "Tot i això, aquestes emissores han persistit i han estat pioneres a l'hora de tractar molts temes invisibilitzats, permetent que col·lectius socials poguessin expressar-se a través de les ones", manifesta l'expert.

Tancaments i detencions

La història de les ràdios lliures ha estat marcada pels intents de censura. Els inicis de la democràcia no van ser sinònim de llibertat d'expressió i les ràdios van haver de sofrir tancaments, detencions de les seues col·laboradores i decomís dels equips. Manolo Gallego, un dels fundadors de Ràdio Klara, la més veterana al País Valencià; recorda passar la nit a comissaria després que un control policial descobrija en el maleter del seu cotxe l'antena i l'emissor amb els quals Ràdio Klara (104.4 FM) va començar a emetre de manera clandestina a principis dels anys vuitanta. L'endemà, la premsa es va fer ressò que l'emissora havia estat localitzada i desarticulada. "Aquest va ser el gran èxit d'aquella nit", relata Gallego quaranta anys després. "Malgrat que va suposar el primer tancament de la ràdio —continua—,

la premsa ens va fer una publicitat impagable". Tal com relata Gallego, el començament no va ser senzill. "Vam tenir dos tancaments més després d'aquell succés, ordenats pel PSOE", recorda. No obstant això, la ràdio va perseverar i es va consolidar en 1984. Al País Valencià, es van concedir tres llicències per a ràdios culturals i, gràcies a la pressió popular, Ràdio Klara va aconseguir una d'elles. Aquest assoliment la va convertir en l'única ràdio lliure de l'Estat espanyol amb llicència legal d'emissió. "El fet que ens concediren la llicència deixa clar que és una qüestió de voluntat política. Es podrien concedir llicències, però si no es fa, és perquè no es vol", sentència. També a la ciutat de València, en el barri de la Malva-rosa, fa més de vint anys, va néixer Ràdio Malva (104.9 FM), que en l'actualitat comparteix espai amb altres col·lectius a l'Ateneu Llibertari del Cabanyal. Pau Díaz, veí de la Malva-rosa i un dels seus fundadors, recorda que els orígens

no es poden entendre sense el naixement de diversos col·lectius de joves, com el Grup de Dones de la Malva, el Moviment Okupa o les Joventuts Obreres Cristianes (JOC). És en aquest context en què es va perfilant la

Les ràdios van sofrir detencions de col·laboradores als inicis de la democràcia

idea de crear un projecte radiofònic col·lectiu. "La ràdio va ser una cosa circumstancial. La prioritat era crear un espai on la gent participés i es poguera formar. Per influència del pensament llibertari, es va apostar per l'autogestió i l'assemblearisme", subratlla Díaz. En els seus inicis, la

ms en

ràdio es va situar en una planta baixa amb aparador de cristall, i l'antena estava col·locada en el terrat de la finca amb la conformitat dels veïns. “No volíem una ràdio clandestina, al contrari, volíem que la gent ens veiés, formar part del barri. No ens importava la llei ni que ens pogueren tancar”, confessa.

Ràdio Malva va decidir emetre sense llicència a 600 watts, tot i les limitacions que això suposa. De fet, una de les traves més importants està relacionada amb la potència d'emissió. Segons la llei general de la comunicació audiovisual de 2010, que reconeix els mitjans comunitaris i lliures, les estacions de radiodifusió comunitàries sense ànim de lucre no poden superar una potència aparent màxima d'un watt per a poblacions amb menys de 100.000 habitants i de cinc watts per a poblacions amb més de 100.000 habitants.

A Alacant es troba Artegalia Ràdio, una emissora vinculada al moviment LGTBI que va defugir dels problemes d'emissió emetent des de l'any 2005 per internet. Sorgeix després de l'experiència en una ràdio local, amb un programa que no va arribar a consolidar-se. Aleshores, els impulsors d'aquest van decidir crear el seu propi espai per a poder continuar fent activisme a través dels micròfons. José Ramón Samper, un dels seus fundadors, exposa com van ser els primers passos: “Ni érem periodistes ni sabíem de tècnica. Tampoc teníem recursos econòmics, però estàvem decidits a donar-li continuïtat a la nostra idea”.

Una de les traves més importants està relacionada amb la potència d'emissió

Samper fa èmfasi en les dificultats econòmiques a les quals s'enfronten dia a dia. Mai han rebut cap subvenció, però compten amb un xicotet estudi en la Universitat d'Alacant, pel qual no han de pagar ni lloguer ni llum. “Només hem de preocupar-nos per les despeses de l'equip”, puntualitza. “La nostra intenció —afegeix— sempre ha estat abaratir els costos al màxim i el format podcast ens ho ha facilitat”.

Nàixer des de la lluita veïnal

Uns anys abans del naixement d'Artegalia Ràdio, sorgeix La Mistelera, un centre social autogestionat al municipi de la Xara (la Marina Alta). Després d'un temps destinant-se a diferents activitats culturals, l'espai va ser adquirit per un grup de sòcies l'any 2005. Des de llavors, La Mistelera ha albergat nombrosos espais, com un taller de bicis i de circ, una

sala de concerts, locals d'assaig, una biblioteca i un estudi de ràdio. La Mistelera va arribar a comptar amb unes 150 sòcies, tot i que, en l'actualitat, la seua base social està formada per seixanta. “En 2017 vam estar a punt de desaparèixer, però ja fa uns anys que hem reviscolat”, destaca Nono Cervera, qui va participar en el projecte radiofònic des del principi. Ara, Ràdio Mistelera (101.4 FM) emet principalment per als pobles de la part central de la Marina Alta, com la Vall de Laguar, Orba, Verger o Xaló. “La nostra intenció sempre ha estat funcionar com un altaveu del que passa en el nostre entorn i ser, alhora, un revulsiu cultural per a la zona”, descriu Cervera. De fet, va ser a La Mistelera on grups com La Gosa Sorda o Aspencat van fer els seus primers concerts. Les lluites veïnals també van caracteritzar els inicis de Ràdio Aktiva (107.6 i 98.2 FM), una emissora lliure en què conflueixen els esforços de dos municipis, Alcoi i Albaida. L'any 2003, el barri del Partidor d'Alcoi es

trojava amenaçat per un projecte especulatiu, contra el qual es va articular tota una mobilització veïnal que després impulsaria diferents iniciatives, entre elles, una ràdio lliure. “Des que sorgeix la idea fins que comencem a emetre van passar tres anys. Ens va ajudar molt la xarxa de suport de les ràdios lliures de tot l'Estat, que en renovar material en cedeixen l'antic a unes altres”, recorda Rafa Arqués, un dels seus membres. No és fins al 2013 quan, influenciada per la ressaca del moviment 15M o de la lluita contra l'alta tensió a la Vall d'Albaida, es plantegen expandir les ones fins a aquesta comarca. Rafa Soler va ser un dels que va participar-hi: “Sempre hi ha hagut molt bona relació entre la gent d'Alcoi i Albaida, així que ens organitzem per a donar-li continuïtat al projecte des d'ací”. Avui dia, les ones arriben fins a 25 dels 34 pobles de les comarques de l'Alcoià i la Vall d'Albaida, amb una programació majoritàriament en valencià.

RÀDIO KLARA
/ L'estudi de Ràdio Klara als seus inicis

RÀDIO KLARA
/ Una transmissió de Ràdio Klara als anys huitanta

Les ràdios lliures davant

Malgrat la repressió, les dificultats econòmiques i la situació d'ostracisme legal a la qual estan sotmeses, les ràdios comunitàries lluiten per la freqüència des de l'autogestió i el suport mutu

Eleuterio Gabón
@eleuteriogabon

La reforma de la llei audiovisual promulgada l'any 2010, durant el govern socialista de José Luis Rodríguez Zapatero, va transformar la situació legal de l'espectre radiofònic a l'Estat espanyol. Les ràdios lliures i comunitàries van passar de trobar-se en una situació d'alegalitat, ja que no existia una regulació que les assenyalés, a col·locar-se en la il·legalitat amb la nova normativa. Malgrat que la llei va suposar reconèixer la seua existència, l'adaptació a la normativa va exigir condicions inassumibles d'acord amb la realitat de les ràdios lliures i comunitàries. La limitació de l'abast de la freqüència, les traves burocràtiques o els límits econòmics són alguns dels impediments amb què es troben les ràdios. Tot i que durant aquests anys no ha estat una qüestió generalitzada, les multes o els intents de tancament han amenaçat diverses emissores.

A Catalunya, el cas de Ràdio Contrabanda (91.4 FM), situada a la ciutat de Barcelona i amb més de trenta anys d'emissió, és un exemple de repressió. Bea Cantero i Ernest Pons participen des de fa anys en dos dels programes més veterans d'aquesta ràdio, *Asamblea de Majaras* i *Aleteo Des-Equilibrado*. Ambdós denuncien la persecució que ha sofert Contrabanda: "Ve des de lluny, ja que durant tota la història hem hagut de fer front a innumerable problemes d'aquest tipus". "El més recent —continua Cantero— ha estat el

que ens va obligar a canviar l'antena d'ubicació, perquè el lloc on estava situada afectava un pla urbanístic i l'Ajuntament ens va amenaçar de llevar-la si no ho fèiem nosaltres mateixes. Això va suposar perdre l'emissió durant un mes i ens va obligar a reubicar-la".

Per la seua part, Pons remarca com el fet de ser una ràdio sense llicència i no estar reconeguda legalment ha suposat sempre una situació de vulnerabilitat. "Per a sobreviure en l'FM hem hagut de fer front a ràdios públiques i a comercials pirates, que han intentat tirar-nos del dial. Per a poder resistir, el suport mutu amb altres ràdios ha estat fonamental", reconeix. El membre de Contrabanda denuncia que els atacs per part de l'administració i l'àmbit privat són freqüents, i posa l'exemple de la catalana Ràdio Pika, "que va acabar per deixar d'emetre en l'FM i ara només emet per internet".

Contrabanda, que el mes de gener va complir 31 anys, va haver d'abandonar la plaça Reial per a situar-se en l'ateneu del barri del Raval. "Allà compartim espai amb altres col·lectius i això ens enforteix", incideix Cantero. I afegeix: "No es pot subsistir sense teixir xarxes. A través de la ràdio, compartim programació i esforços amb les ràdios lliures del nostre entorn, de la resta de l'Estat i de Llatinoamèrica".

Contra l'ostracisme legal

Al País Valencià, les ràdios lliures també es troben immerses en una lluita per la freqüència i per fer front a la constant situació d'ostracisme legal a la qual estan sotmeses. Segons els seus càlculs, Ràdio Klara compta amb una mitjana de 100 mil oients mensuals; i la seua freqüència abasta tota la ciutat de València i diversos municipis limítrofs. Una de les veus més recognoscibles és la del fill de Manolo Gallego, conegut com a Manolo Gallego, *Totxa*, que ha continuat la saga familiar. "Em vaig criar escoltant Ràdio Klara, per a mi ha estat una evolució natural", exposa.

En l'actualitat, la ràdio es manté gràcies a les quotes de la base social, de les subscripcions i de la publicitat del comerç local i d'organitzacions socials o sindicals. "Sempre caminem en la corda fluixa econòmicament, però així ha estat sempre i és el que ens ha permès ser independents i poder fer una ràdio, com

ens agrada dir, lliure i llibertària", reivindica. Com a la ràdio més longeva del País Valencià i l'única amb llicència legal, Gallego Totxa fa una crida a "continuar defensant la llibertat d'expressió, exercint els nostres drets". "Hem de reclamar el dret a comunicar de totes les ràdios perquè no queden silenciades ni patisquen repressió", conclou.

Les multes o els intents de tancament han amenaçat algunes emissores

Ant la llei

NO ÉS ILLEGAL!!! 91.4
NO ES COMERCIAL! FM
ES UN DRET CIUTADÀ

CONTRABANDA
/ Protesta contra
el tancament de
l'emissora

Des de fa més de deu anys, Julia Araujo, comunicadora social d'origen brasiler, forma part del projecte Ràdio Malva. Es va incorporar per mitjà del programa *Enredadas*, amb el qual es va proposar traure els discursos feministes i de les dissidències sexuals de l'acadèmia i acostar-los a la gent del carrer. En aquest sentit, Araujo destaca la perspectiva feminista de la ràdio. "És una decisió que hem pres fa poc. Si bé aquesta decisió política dins del col·lectiu ve de lluny, encara s'ha de treballar, tant dins del projecte com fora, per mitjà de la nostra programació i continguts". Explica de quina manera Ràdio Malva posa el seu altaveu a multitud de col·lectius, teixint xarxes locals, la qual cosa suposa "un espai d'aprenentatge polític constant". També assenyala la importància de la solidaritat internacional i posa com a exemple el pas fa poc pels seus micròfons del Congrés Nacional Indígena en el marc de la Gira Zapatista europea. Sobre la qüestió legal, exposa que l'any 2014 es van constituir legalment com a associació "per si fora possible accedir a una llicència en el futur, tot i que això mai ha estat una prioritat per a nosaltres".

En La Mistelera, després de preguntar-li sobre com els afecta la situació d'il·legalitat, Nono Cervera es mostra clar i concís: "Personalment, pense que cada dia, cada hora, que la ràdio està emetent, és un triomf. No veig res més enllà d'això. Estem aconseguint ser un altaveu de moltes

veus per a les quals no hi ha espai. Si demà venen i et tanquen, ens queda tot el camí que hem recorregut en aquests gairebé vint anys".

De la seua experiència a Ràdio Aktiva, Rafa Soler assenyala el fet de mantenir un projecte de ràdio autogestionada en l'àmbit comarcal com a una de les seues principals motivacions: "Sempre hem tingut la idea de treballar per a disposar d'un canal de comunicació propi i poder difondre el que ocorre en les nostres geografies, de manera pròxima, que pugui trencar les diferències, tan marcades, que existeixen en els grans mitjans entre comunicador i receptor. El nostre propòsit ha estat el de fer possible un mitjà pròxim, que la gent pugui sentir com a seu". En la mateixa línia que Cervera, no considera un obstacle el fet d'emetre sense llicència, al contrari: "Em sembla bé que existisquen projectes com aquest que desobeeixen i exerceixen un dret legítim, més enllà que hi haja o no una llei que ho reconega".

Per la seua part, Rafa Arqués, també de Ràdio Aktiva, vol destacar la importància de crear espais sonors diferents, "on el temps es mesura i es valora d'una altra manera, sense la pressa i la immediatesa, la qual cosa possibilita altres formes de reflexió i entreteniment". Per a ell, el més important no és aconseguir una llicència o

no aconseguir-la, sinó les xarxes de solidaritat internacional per continuar amb l'activitat radiofònica. Recorda sobretot una ocasió en què es va demostrar l'eficàcia d'aquests vincles: "Organitzem un concert i podem comprar un emissor que enviem a Mèxic per a donar suport a les mobilitzacions dels mestres i mestres a Oaxaca". Des de l'any 2007, en canvi, Arregalia Ràdio, una de les emissores fundadores de la Xarxa Estatal de Ràdios Comunitàries, treballa per a obtenir un reconeixement de la tasca de les ràdios lliures i una regularització democràtica. "A

banda de batallar juntes per una llei que ens represente dignament, la xarxa també és rellevant perquè ens nodrim i aprenem de les companyes d'altres ràdios", conta José Ramón Samper. I afegeix: "També hi ha hagut intents per crear una xarxa entre les emissores del País Valencià, però encara que s'ha treballat conjuntament en moments puntuals mai ha

arribat a funcionar de forma continua". Malgrat no haver pogut consolidar la xarxa, destaca que l'essència del seu treball "no s'ha perdut". "Som gent de carrer, ens agrada fer-nos visibles i ser presents allà on entenem que la ràdio ha d'aparèixer. Formem part de la xarxa cultural, social i reivindicativa de la ciutat d'Alacant i així volem continuar en el futur", postil·la.

**Ràdio Klara és
l'emissora valen-
ciana més longe-
va i l'única amb
llicència legal**

Les veus de les ones independents

**Manolo Gallego,
Ràdio Klara**

Manolo Gallego entén la ràdio com a una escola per a la vida. Destaca que les ràdios lliures naixen “com a defensa de la llibertat d’expressió, la qual cosa ha de romandre en el futur”. El que més li preocupa és la manca de relleu generacional, ja que considera que el jovent disposa de moltes vies de comunicació i d’informació. “Açò pot comportar que la ràdio caiga en desús”, adverteix. I afegeix: “Actualment, el format podcast s’utilitza molt. No obstant això, a l’hora d’elaborar un programa d’aquest tipus, es perd el fet de fer comunitat, i per mi la trobada amb la resta és fonamental”.

“La trobada amb la resta és fonamental”

**Ernesto Maiques,
Ràdio Malva**

Ernesto Maiques es va unir a Ràdio Malva després de la seua experiència en el moviment 15M. El fet d’haver participat en la ràdio li ha permés conèixer “un univers de gent meravellosa que crec que no haguera pogut conèixer d’una altra manera”, reconeix. “Tant les persones que formen part del col·lectiu com les convidades —continua— són persones lluitadores amb una implicació brutal, i he tingut el privilegi d’entrevistar-les i difondre el seu missatge”. Per a ell, el treball de les ràdios lliures és un “granet de sorra en la transformació social i personal que necessitem totes”.

“Som un granet de sorra en la transformació social”

Nono Cervera, La Mistelera

Segons Nono Cervera, el futur de les ràdios lliures és incert, igual que l'actual context polític i social. Per això, considera que el fet de saber seleccionar la informació, comunicar-la i poder difondre-la per a garantir la llibertat d'expressió és més necessari que mai. "Tal volta les ferramentes ja no siguin l'antena i l'emissor, però el concepte de ràdio, de mitjà de comunicació lliure, continuarà fent-nos molta falta", conclou.

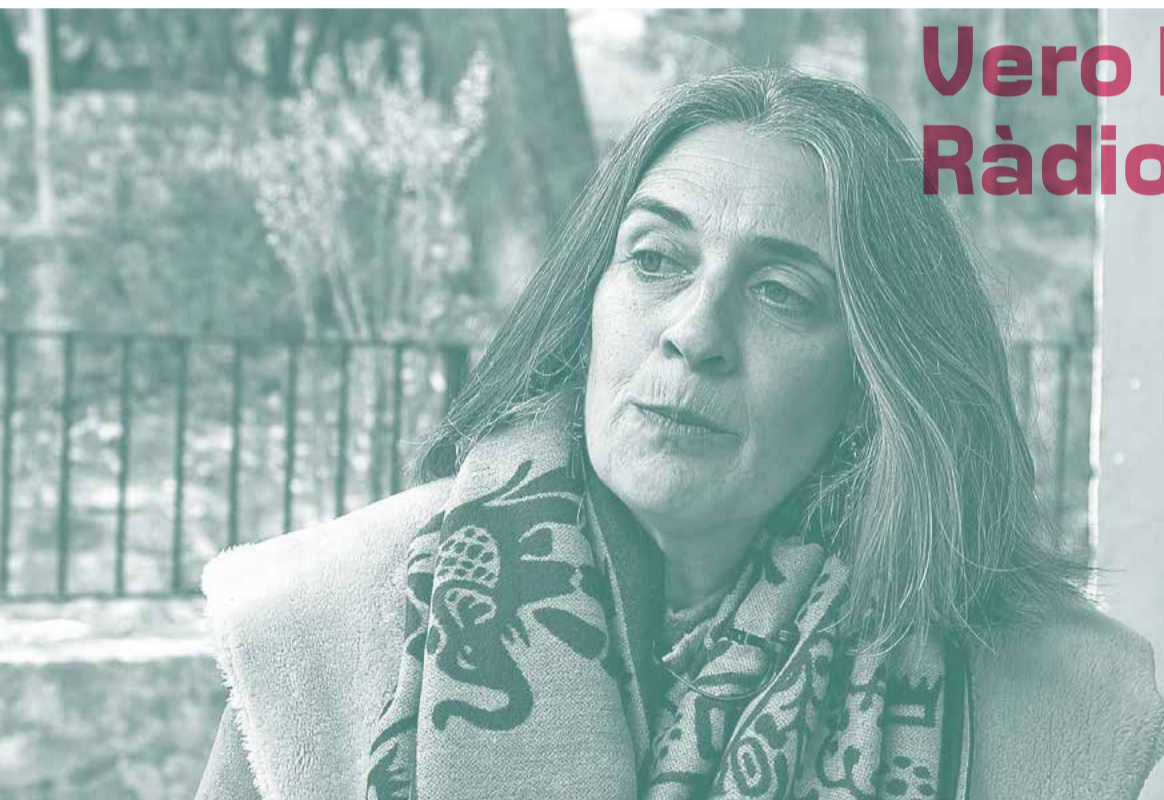
"La ràdio continuarà fent-nos molta falta"

Vero Piqueres, Ràdio Aktiva

Juntament amb les seues companyes Carolina i Dolores, Vero Piqueras emet el programa *Mons Feministes* en Ràdio Aktiva. Una de les seues particularitats és que moltes de les entrevistes transcorren en els antics safarejos de diferents pobles. Per a ella, és una manera d'homenatjar aquests indrets, on es creava un espai de confidències, suport i intimitat entre dones, just el que també pensa que es genera a la ràdio. "Ens llevem les pors de dir el que pensem i defensem les llibertats que intenten menyscar", matisa.

"Ens llevem les pors de dir el que pensem"

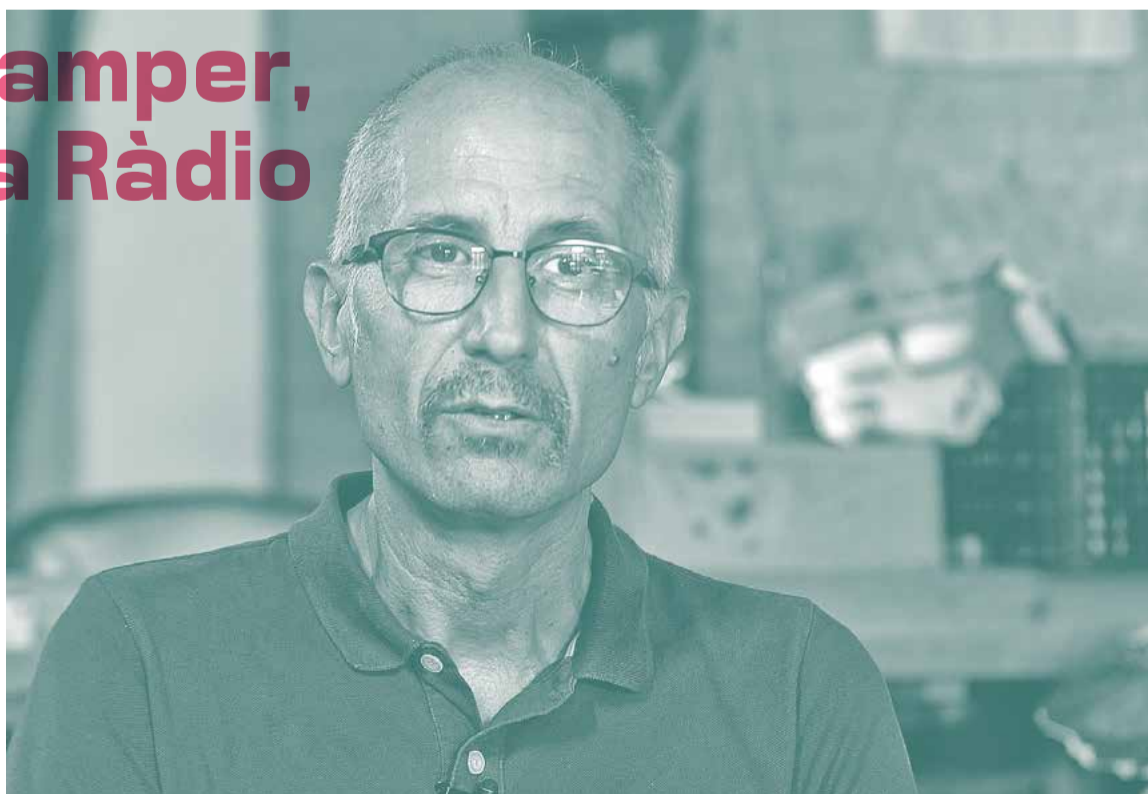

José Ramón Samper, Artegalia Ràdio

Más voces entiende és el programa d'Artegalia Ràdio de temàtica LGTBI més llarg de l'Estat espanyol, amb més de setze anys d'emissió. José Ramón Samper recorda que quan van començar no existia "la sensibilitat social que hi ha ara cap a l'opressió que sofreix aquest col·lectiu". "Vam ser capaços de crear un espai on la gent podia denunciar agressions, discriminació i vulneració de drets quan aquests temes no eixien en premsa. Açò no ho haguérem pogut fer en altres mitjans de comunicació", rebla.

I sentència: "Aquesta independència de les ràdios lliures i comunitàries continua sent molt necessària. No hem de perdre-la mai".

"Vam crear un espai on denunciar agressions"

SUPLEMENT EDITAT PER:

Directa

LA DIRECTA
www.directa.cat

Riera d'Escuder, 38
Nau 1, planta 1
08028 Barcelona
Tel. 935 270 982
Mòbil: 661 493 117
directa@directa.cat

COORDINACIÓ:
Irene Selvaggi

EDICIÓ:
Ester Fayos

CORRECCIÓ:
Miriam Tijani

FOTOGRAFIA:
Victor Serri

MAQUETACIÓ:
Maria Conill

PERIFÈRIES

**Organització de Solidaritat
Internacionalista**
periferies.org

Carrer Rubiols, 2 baix, València
963 29 39 04 / 607 349 680
periferies@periferies.org

Aquesta publicació ha sigut realitzada amb el suport financer de la Generalitat Valenciana i Diputació de València. El seu contingut és responsabilitat exclusiva de Perifèries del món i no reflecteix necessàriament l'opinió de cap d'aquestes institucions.

